

MERCS ISTVÁN

Otthon, köztünk Nyárligeten

Csabai László köszöntése a Móricz-emlékérem átadásának alkalmából*

Kedves Csabai László! Kedves Tagtársak! Tisztelt Vendégeink!

A tavalyi járványsújtotta év után idén újra át tudjuk adni közösségünk kitüntetését, a Móricz Zsigmond emlékérmét. A díjazott ezúttal Csabai László, a kortárs magyar próza kiemelkedő alkotója, a Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület aktív tagja.

Az irodalom, mint minden jelentős fogalom, sokféleképp körbejárható, sokféleképp megközelíthető, de valójában meghatározhatatlan. Voltaképp annyi irodalom van, ahány olvasó. Sőt annyi van, ahány olvasás. Hisz a befogadás pillanata, később pedig a szövegben történő elmélyedés, az emlékezés és a felidőzés szituációja éppúgy része tud lenni egy szövegvilág hatásának és megítélésének, mint maga a médiumként jelen lévő írás.

Én most két részleges, de hozzám közelálló irodalomdefiníciót idézek kiindulásképp. E két kiragadott meghatározás egyszerre vonatkozik az írásra, mint a megfogalmazás és kimondás kényszere által determinált folyamatra, s az olvasásra, mint a megismerés és felfogás vágya által fűtött tevékenységre.

„A lélek balga fényűzése” – mondja az irodalomra Tóth Árpád. S valóban, az irodalom nem állít elő gazdaságilag értelmezhető, anyagilag profitot teremtő javakat. Bár a szerző kap(hat) valamennyi – a hazai viszonyok ismeretében nem túl sok – honoráriumot, az olvasó viszont, ha szigorú közgazdasági síkon értelmezzük a folyamatot, nemhogy nem tesz szert bevételre, de úgy tűnik, hogy még inkább ráfizet. Valamiképp, közvetve vagy közvetlen fizet is érte, sokszor pénzben is. S még ezen felül is

Móricz-emlékérem

* A laudáció elhangzott 2021. október 15-én Nyíregyházán, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban, a Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület által adományozott Móricz Zsigmond-emlékérem átadóünnepségén.

fizet. Fizet egy az anyagiaknál is szűkösebb valutában: időt fordít rá. Akkor mivégre mégis az, hogy Csabai Lászlóhoz hasonlóan újabb és újabb alkotók jelennek meg a Parnasszus hegyének lábánál, s próbálnak arra vetemedni, hogy elinduljanak felfelé, felkaptassanak az egyre ritkább levegőjű csúcs irányába. S mivégre mégis, hogy ezen a fullasztó túra produktumát, az irodalmi alkotást sokan kívánják megismerni, átélni, befogadni. A válasz ott van Tóth Árpád melankolikus megállapításában. Mert van az embernek lelke. S mert – József Artila után szabadon – míg a test a nyugalmat, a lélek a lángot szereti. Az irodalom sokfajta melegséggel tud fűteni az apró rózsedaloktól a felháborodástól fűtött elevenen elüszkösítő máglyáig. Tűz nélkül pedig se élni, se dolgozni nem lehet.

A másik idecitált kísérletet az irodalom fogalmának megközelítésére egy irodalomelméleti könyvben olvastam. Vizsgára készülve és gyorsan. Nem tudom nevesíteni szerzőjét. Talán valamelyik formalista mondhatta, hogy az irodalom az élet társas értelmezése. Társas, mert az irodalom csak akkor működik, ha vannak társai, akik útítársként

mellészegődnek a Parnasszus felé vánszorogva törtető alkotónak. A mű keletkezést megelőzően és közben ott vannak azok, akik körülveszik az alkotásba belesüppedt, írásra vetemedő személyt. Aztán ott van ezen a túrán az olvasó, hisz a Parnasszusra csak az az író, költő érhet fel, akinek vannak intuitív (a legszebb értelemben vett hétköznapi olvasó), esetenként hivatásos (az irodalom intézményrendszerében ténykedő kritikusok, irodalmárok, irodalomtörténészek, stb.), de mindenképp hozzáértő útítársai. Az olvasó az, akiben megfog az irodalmi mű által sugallt érzés és gondolat, s az olvasó az, aki az íróhoz hasonlóan közléskényszerbe kerül, beszélnie kell arról, amit megismerni vélt. Ahhoz, hogy ezt az intellektuális feszítettséget átvészelve, további társakat kell szereznie, beszélni kell az olvasás alatt átélt élményről, ezáltal újabb társakat szervez a csúcstámadáshoz. Az irodalom csak társas lehet.

Sokféle irodalom van, miként sokféle alkotó és sokféle befogadó. Az alkotó-műbefogadó hármasságából most Csabai László személye kapcsán az alkotó felé fordulok. Az alkotót egyszerre inspirálja az elődökhöz való valamiféle antagonistista kötődés és a tőlük való elkülönböződés vágya. Lehetetlen küldetesként észrevétlen be kell illeszkednie az irodalmi kánon diskurzusába, s ott harsányan adekváttá tenni, hogy ő más.

A következőkben korántsem a teljesség igényével Csabai László prózájának néhány sajátosságát szeretném felvillantani. Kíragdott jellemző mozzanatok által arra kívánok reflektálni, hogy mi az, ami ezt a burjánzó, önmagába visszakanyarodó, de mindig új szemszöveget és kilátást kínáló, komplex szövegvilágot jellemzi.

Bihari Albertné, Csabai László és Mercus István *Fotó: Kazai Béla*

„Mi dolgunk a világon?” – teszi fel a kérdést Vörösmarty Mihály a *Gondolatok a könyvtárban* című nagyívű költeményében. A megkerülhetetlen végső kérdés súlyként nehezedik minden, a világot feltárni kívánó és feltárni képes irodalmi értékű műre. Akár vállalja ezt, akár elhárítani igyekszik, de minden, aminek irodalmi értéke van az ember helyének, szerepének értelmezését fürkészi. Vörösmarty vagy Madách Imre az univerzális kérdésre átfogó és egyetemes választ kíván adni. Ady szuggesztív szimbólumok által a homályban fényt derenget, József Attila mérnöki műszerekkel méri a világmindenséget, Móricz az egyediségben tárja fel az önismétlő világfolyamot. Csabai László esetében kijelenthető, hogy nála nem a gondolatokba révült filozófiai mélység a világmegértés metódusa. Ő nem a létezés, hanem az élet szemszögéből nézi a valóságot. Az ő szereplői nem a létezésben tévelyegnek, hanem az életben küszködnek, izzadnak, emelkednek és buknak. Szereplői nem filozófiailag léteznek, nem adnak ontológiai érveket a létezés igazolására, általában még különösebb magasabb rendű eszméket sem hordoznak. Ezért is kerülöm velük kapcsolatban a „hős”, „főhős” megjelölést. Pedig valójában ezeket a szereplőket joggal tekinthetjük „hősöknek”, hisz minden energiájukkal arra törnek, hogy éljenek, miközben eme kínzó és hétköznapi emberfeletti erőfeszítés eredménye nagyon sokszor csupán az, hogy képesek túlélni. Az élni akarás, de csak túlélésre való képesség kontroverziájában vergődő szereplők sorsában rejlik tragédia mégsem nyomja agyon az olvasót. Az író ösztönösen oldja a feszültséget az olykor szelíd, máskor szarkazmusba hajló humor segítségével.

Csabai László, miközben valós eseményeket, fiktív élethelyzeteket és szóbeszédet alapuló, legendákba, sőt mítoszokba hajló mozzanatokot gyúr össze elbeszéléssé, realista igényteliséggel ír a történelemlről. Nemcsak azért, mert a papírra vetett mondatok mögött alapos, történészeknek is becsületére váló forráskutatás és forrásismeret áll. Ezért is. Csabai László történelem szakot végzett. A jó történész nem megmagyarázni, hanem megérteni akarja az eseményeket, s azokat a lehető legaprólékosabb műgonddal kívánja beilleszteni az időbeliségbe. Ehhez nem sajnálja az időt. Emlékszem, amikor a Szinbádot Szibériába deportáló kötetet írta, mindent feltárt, előbányászott, ami fellelhető volt nemcsak helyben, Nyíregyházán, hanem *könyvtárközileg* is. Csomó fölös információt szedett magába; amit aztán valamiképp mégis használt, miközben nem írta bele művébe. De ott van a sorokban, csak mögötta. A forrásokon alapuló tudás ugyanígy kitapintható, ha a konzervgyári műszakját letudó, szoba-konyhás, odúszerű lakásába hazatérő munkásnő képét idézi meg bennünk; vagy a Kádár-korszak egyszerű szándékú, de voltaképp mindenre alkalmatlan kisemberét a rendszerváltás ügyeskedő világában eleveníti meg. A szerző azért is ír realista igényteliséggel a történelemlről, mert nem az események egymásutánisága, hanem a történések folyamatba rendeződése és annak az életre gyakorolt hatása foglalkoztatja.

Az előbbiekből következik Csabai László prózájának legfőbb erénye, hogy művei a nyelv és a narráció eszközeit használva atmoszférateremtő erővel rendelkeznek. A környezetrajz olyan erővel bír, hogy a cselekményt észrevétlenül képes gördíteni, irányítani. Nem a szereplők alakítják ezt a légkört, hanem a körülállások tartják mozgásban a résztvevőket. A cselekmény erősen anekdotikus, de az anekdotát nem jellemzésre használja, mint Mikszáth Kálmán, hanem némileg Krúdy Gyulát idézve mind a

történések, mind pedig a szereplők az atmoszféra hordozói. A részletekbe menő ábrázolásmód korábban a forma elnyújtását, terjengős – de részleteiben is érdekes és izgalmas – elbeszélést eredményezett. Csabai László a nagy formákban érzi elemében magát, de újabban viszont egyre visszafogottabb; ez az irány gondolatvezetését még következetesebbé teszi.

A tűpontos megfigyelések élővé, elevené varázsolják a környezetet. Emögött az író állandó és lankadatlan figyelme húzódik meg. Állandóan jegyzetel, hol memorizálva, hol papírra vetve. S mi, ismerői tudjuk, hogy a legváratlanabb pillanatban képes feltenni a leghetetlenebb kérdést. A magánéletbeli Csabai zavarba ejtő, csapongó kérdései mögött a feltérképezés ösztönös mozzanata és az anyaggyűjtés tudatossága figyelhető meg.

Csabai László prózáíró munkássága önmagában is rejt annyi értéket, mely által szerény díjunknak méltó kitüntetettje lehet. De számunkra nemcsak írói kvalitási miatt értékes és közelálló egyéniség – s most személyesre váltok – Csabai Laci. Egyesületünk életében tevékeny tag, Bihari Albertné Jolikával az olvasókör vezetője, más programjaink rendszeres résztvevője, jelenlétével, hozzászólásaival, kérdéseivel színesíti rendezvényeinket, kirándulásainkon társunk bakancsos turistaként és minden információra, tudásra nyitott és éhes intellektuális felfedezőként.

Otthon érzi magát itt, köztünk, Nyíregyházán, miként szereplői Nyárligeten.